

HHH som refererer seg til tvangsbestemmelsene i psykisk helsevernloven

Menneskerettigheter som beskytter
den personlige integritet – styrket
ved grunnlovsreformen 2014

Lovens regler og vedtatte endringer

Tanker om oppgaveløsning og
tilnærming

Disposisjon

1. Kort om grunnlovsreformen og velferdsretten, en generell tilnærming
2. Tvangsinnleggelses og annen tvangsbruk etter psykisk helsevernloven, en oversikt
3. Relasjonen hovedvilkår og sidevilkår
4. Blir mye endret ved lovendringene vedtatt i januar 2017?
5. Kort om HHH-oppgaver
6. Konkret oppgavegjennomgang

Hvorfor spørsmålene er viktige?

Tvangsinnleggelseser: Årlig fattes om lag 8 000 vedtak om tvangsinnleggelseser, – 5 600 personer. På en gitt dag er det i underkant av 700 personer som er tvangstilbakeholdt

Tvangsmiddelbruk: Det ble i 2014 i alt fattet mer en 13000 vedtak om bruk av tvangsmidler og skjerming, av disse 2802 vedtak om mekaniske tvangsmidler

Tvangsbehandling: Tall fra NPR (2014) i overkant av 2 513 innrapporterte vedtak. Mange klager, få medhold

TUD (Tvang uten døgnopphold): Økende og rettslig mange problematiske sider

Grunnloven kapittel E

Menneskerettigheter

§ 92.

Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter.

§ 93.

Ethvert menneske har rett til liv. Ingen kan dømmes til døden.

Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

[videre om slaveri og tvangsarbeid]

§ 94.

Ingen må fengsles **eller berøves friheten** på annen måte uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver. Frihetsberøvelsen må være nødvendig og ikke utgjøre et uforholdsmessig inngrep.

[videre om frihetsberøvelse]

§ 95.

Enhver har rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig og upartisk domstol innen rimelig tid. [videre om domstolskontroll]

§ 96.

Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom. ... [uskyldspresumsjon]

§ 97.

Ingen lov må gis tilbakevirkende kraft.

§ 100.

Ytringsfrihet bør finne sted.

[videre om ytringsfrihet]

§ 101.

[Foreninger, fagforeninger og politiske partier, fredelige forsamlinger og demonstrasjoner. Ikke rett til å bruke militær makt ...]

§ 102.

Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon. Husransakelse må ikke finne sted, unntatt i kriminelle tilfeller.

Statens myndigheter skal sikre et vern om den personlige integritet.

§ 104.

Barn har krav på respekt for sitt menneskeverd. De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling. Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Barn har rett til vern om sin personlige integritet. Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for barnets utvikling, herunder sikre at barnet får den nødvendige økonomiske, sosiale og helsemessige trygghet, fortrinnsvis i egen familie.

§ 109.

Enhver har rett til utdanning. Barn har rett til å motta grunnleggende opplæring. Opplæringen skal ivareta den enkeltes evner og behov og fremme respekt for demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene.

Statens myndigheter skal sikre adgang til videregående opplæring og like muligheter til høyere utdanning på grunnlag av kvalifikasjoner.

§ 110.

Statens myndigheter skal legge forholdene til rette for at ethvert arbeidsdyktig menneske kan tjene til livets opphold ved arbeid eller næring. Den som ikke selv kan sørge for sitt livsopphold, har rett til støtte fra det offentlige.

Nærmere bestemmelser om ansattes medbestemmelsesrett på sin arbeidsplass fastsettes ved lov.

§ 112.

Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etter slekten.

...

§ 113.

Myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov.

Viktige MR kilder ved tvangsbruk

- EMK 1950, SP 1966
- Praksis fra EMD
- Oviedo-konvensjonen 1997
- ØSK
- Diverse Soft Law
 - FNs Declaration on the Rights of Disabled Persons av desember 1974
 - Særlig aktuell og utdypende: Europarådets Recommendation No Rec (2004) 10 av september 2004
 - FNs *Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities*
- Konvensjonen funksjonshemmedes rettigheter 2006

Frihetsberøvelse

– Friheten er en **klassisk** sivil og politisk rettighet:
EMK artikkel 5, SP artikkel 9

– **Avgrensninger** til EMK; SP gir neppe noe mer

Kravene i EMK artikkel 5 suppleres av

– Krav etter EMDs praksis

– Krav i Oviedo-konvensjonen av 1997

– Krav om overprøving av lovlighet

EMK artikkel 5 (4) stiller krav om at enhver som er pågrepet eller berøvet sin frihet, «shall be entitled to take proceedings by which the lawfulness of his detention shall be decided speedily by a court and his release ordered if the detention is not lawful.»

Inngrep i personers privatsfære – tvangsbehandling og andre inngrep

EMK art 3. Prohibition of torture

- No one shall be subjected to torture or to **inhuman or degrading treatment** or punishment.
- Vil gjelde ulike former for tvangsinngrep, og gjerne systematisk bruk av flere
- Særlig beskyttelse mot eksperimentering, se SP artikkel 7

EMK art 8. Right to respect for private and family life

(1) Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.

(2) There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

Utvalgte dommer fra EMD

- EMD *Winterwerp mot Nederland*, 24. okt. 1979
- EMD *Herczegfalvy mot Østerrike*, 31. aug. 1992
- EMD *Y.F. mot Tyrkia*, 22. juli 2003
- EMD *H.L. mot Storbritannia*, 5. oktober 2004
- EMD *Storck mot Tyskland*, 16. juni 2005
- EMD *Gajcsi mot Ungarn*, 3. oktober 2006
- EMD *Shtukaturvov mot Russland*, 27. juni 2008
- EMD *M.S. mot Kroatia* 19. februar 2015
- EMD *Stankov mot Bulgaria*, 17. mars 2015

Konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter (CDR)

- Kan bety en reell innstramning hva gjelder forståelse?
- Diskrimineringsvernet – ikke ha regler om særlige pasientgrupper
- Paulsrud-utvalget i NOU 2011: 9
- Økt vekt på autonomi, på rettssikkerhet og begrensning av tvangsmedisinering
- Oppfølgingen av Paulsrud-utvalget

Konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter (CRPD)

- Kan innebære en reell innstramning, men avhengig av forståelse?
- Diskrimineringsvernet: Ikke ha regler om særlige pasientgrupper
- Paulsrud-utvalget i NOU 2011: 9
- Økt vekt på autonomi, på rettssikkerhet og begrensning av tvangsmedisinering
- Oppfølgingen av Paulsrud-utvalget

CRPD Article 14 – Liberty and security of the person

1. States Parties shall ensure that persons with disabilities, on an equal basis with others:

- (a) Enjoy the right to liberty and security of person;
- (b) Are not deprived of their liberty unlawfully or arbitrarily, and that any deprivation of liberty is in conformity with the law, **and that the existence of a disability shall in no case justify a deprivation of liberty.**

2. States Parties shall ensure that if persons with disabilities are deprived of their liberty through any process, they are, on an equal ...

Prop. 106 S (2011–2012) s. 63

«Norge anerkjenner at ethvert menneske med nedsatt funksjonsevne har rett til frihet og personlig sikkerhet og en rett til respekt for sin fysiske og psykiske integritet på lik linje med andre. Norge erklærer videre som sin forståelse at konvensjonen tillater tvungen omsorg og behandling av mennesker, herunder tiltak iverksatt for å behandle psykiske lidelser, når omstendighetene gjør slik behandling nødvendig som en siste utvei, og behandlingen er undergitt rettssikkerhetsgarantier»

LDOs vurdering av tolkningserklæringen

Erklæringene kan synes å være gitt ut ifra et ønske om å signalisere at norsk lovgivning slik den er i dag er i samsvar med CRPD-konvensjonen. Videre kan erklæringene også forstås som et ønske om å videreføre dagens vide hjemler for tvang overfor mennesker med psykososiale funksjonsnedsettelse.

Det vil særlig kunne gå utover personer med psykososiale funksjonsnedsettelse, som i dag rammes av vide tvangshjemler i særlovgivningen, og som derfor har et særlig behov for det vernet av personlig frihet og sikkerhet som CRPD gir.

HR om «uklarheten» om CRPD

HR-2016-01286-A, avsnitt 29:

«Det materialet som er fremlagt for Høyesterett med hensyn til hvilke føringer og begrensninger konvensjonen om personer med nedsatt funksjonsevne gir for tvangsinnleggelse og tvangsbehandling av psykisk syke, er fragmentarisk, flertydig og i noen grad også motstridende. Ikke minst er rekkevidden av den sentrale bestemmelsen i artikkel 14 nr. 1 b usikker, når den sier at «the existence of a disability shall in no case justify deprivation of liberty», jf. nærmere Syse, Psykisk helsevernloven med kommentarer (2016) side 460–469.»

Prop. 147 L (2015–2016)

- NOU 2011: 9 *Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet*
- Til tross for ulike tilnærminger, uendrete tvangstall
- Store lovendringer foreslått og vedtatt, men nå i phvl. og ikke pbrl.
- Innst. 147 L (2016–2017) fra 15. desember
- Lov 10. februar 2017 nr. 6
- Iverksettelse 1. sept. 2017
- Tvangslovutvalget arbeider parallelt

Liberales lovendringer vedtatt

– økt vektlegging av autonomi (1)

Pasienter med samtykkekompetanse får rett til å nekte behandling i det psykiske helsevernet, jf. forslag til nytt vilkår i phvl. § 3-3 (1) nr. 4 – Også rett til å nekte når gjenvunnet samtykkekompetanse.

Retten til å nekte gjelder ikke ved «ved nærliggende og alvorlig selvmordsfare eller ved nærliggende og alvorlig fare for andres liv eller helse».

Oppfyllelse av behandlingsvilkåret i dagens phvl. § 3-3 første ledd nr. 3 vil således ikke lenger være tilstrekkelig for tvangsinnleggelse.

Liberales lovendringer vedtatt

– økt vektlegging av autonomi (2)

Skjerpede krav til vedtaksform og begrunnelse ved tvangsmedisineringsvedtak. Krav om evaluering

Pasienter får rett til fritt rettsråd uten behovsprøving eller egenandel ved klage til FM over vedtak om undersøkelse og behandling uten eget samtykke, f.eks. tvangsmedisinering

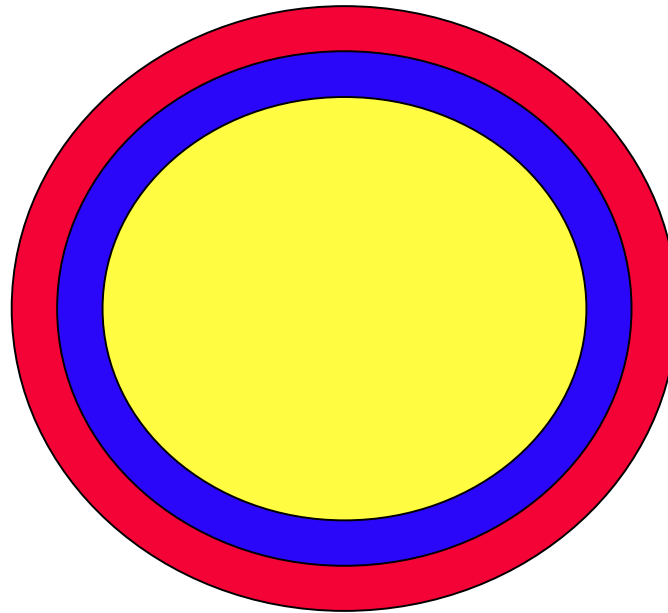
«Pasientene har det samme behovet for å få ivaretatt rettssikkerheten sin ved vedtak om behandling uten eget samtykke (tvangsmedisinering mv.) som ved vedtak om tvangsinnleggelse».

Sidevilkårene og hovedvilkåret

3. Pasienten har **en alvorlig sinnslidelse** og ... at vedkommende **på grunn av sinnslidelsen** enten
- [behandlingsvilkårets to alternativer]**
 - a. får sin utsikt til helbredelse eller vesentlig bedring i betydelig grad redusert **(a1)**, eller det er stor sannsynlighet for at vedkommende i meget nær framtid får sin tilstand vesentlig forverret **(a2)**, eller **[farevilkårets to alternativer]**
 - b. utgjør en nærliggende og alvorlig fare for eget **(b1)** eller andres **(b2)** liv eller helse.

Individuell paternalisme (a1, a2, b1)

Sosial paternalisme (b2)

Forståelsen av kravet om "alvorlig sinnslidelse i phvl. § 3-3 første ledd nr. 3

De øvrige kravene i phvl. § 3-3

- Minste inngreps prinsipp (nr. 1)
- Uavhengig legeundersøkelse (nr. 2)
- Faglig minstestandard (nr. 4)
- Pasientens rett til å høres (nr. 5)
- Skjønnsmessig helhetsvurdering (nr. 6)

Sentrale Høyesterettsavgjørelser

- Rt. 1981 s. 770 (hutti heiti), (SP)
- Rt. 1988 s. 634 (huleboer)
- Rt. 1993 s. 249 (forverring)
- Rt. 2001 s. 752 (behandling og helhet)
- Rt. 2001 s. 1481 (fare og helhet)
- Rt. 2004 s. 583 (EMK, lang behandlingstid)
- Rt. 2014 s. 801 (meget nær framtid 1)
- Rt. 2015 s. 913 (anoreksi)
- HR-2016-01286-A (meget nær framtid 2)

Tre dommer etter 1985 endte med utskrivning:

Rt. 1988 s. 634, Rt. 2000 s. 23 og Rt. 2001 s. 752

Det ble nektet utskrivning i elleve saker:

Rt. 1993 s. 249, Rt. 1998 s. 937, Rt. 1999 s. 637, Rt. 2000 s. 1214, Rt. 2001 s. 1481, Rt. 2002 s. 1646, Rt. 2004 s. 583, Rt. 2014 s. 801, Rt. 2014 s. 807, Rt. 2015 s. 913 og HR-2016-01286-A – Ankenektsaken: HR-2015-1091-U

Andre muligheter for «tvangsretensjon»

1. Tvungen observasjon, phvl. § 3-2
Maksgrense: 10 + 10 dager
2. Avtalt tilbakehold; Odyssevs' kontrakt,
phvl. § 2-2
Maksgrense: 21 dager
3. Konvertering fra frivillig innleggelse til
tvangsinnleggelse, phvl. § 3-4
Maksgrense: ett år (mulig å forlenge)

Ulike former for tvangsinngrep, ikke tvangsbehandling, mens innlagt

1. Skjerming, phvl. § 4-3
2. Forbindelse med omverdenen, phvl. § 4-5
3. Ransaking rom, kroppsvisitasjon, phvl. § 4-6
4. Beslag, phvl. § 4-7
5. Urinprøve, phvl. § 4-7a
6. Bruk av tvangsmidler, phvl. § 4-8
 1. Mekaniske tvangsmidler; 2. Isolasjon; 3. Korttidsvirkende medikamenter; 4. Kortvarig fastholding

Tvangsbehandling – phvl. § 4-4

Status primo mai 2017

- Klart for nedtoning tvang ved endringer i psykiatrilovgivning; oppfølgingen av NOU 2011: 9 gjennom Prop. 147 L (2015–2016)
- Uklart hvilke menneskerettslige forpliktelser som gjelder og Norges «MR-frihet»; CRPD (med to særlige norske erklæringer); Europarådet og EMD
- Uklart om oppfølgingen av utilregnelighetsutvalget, NOU 2014: 10
- Klart for flere straffedømte i psykiatrien, Prop. 122 L (2014–2015) – i kraft 1. oktober 2016
- To profiler både i regjeringen og Stortinget: HOD (autonomi) og JD (kontroll)?

Kort om HHH-oppgaver

– Hva

En liten teorioppgave

– Hvorfor

Fremstill hensynene bak

– Hvordan

En praktikumsoppgave, ofte med sterkt innslag av de bakenforliggende hensyn som gjør seg gjeldende

Alle er viktige;

alle må besvares, tilstreb en form for *forsvarlig* (tilnærmet likeverdig) vekting

Ganske enkel tredeling i denne oppgaven

Hva: For en forsvarlig vekting, legg merke til bestillingen «kortfattet framstilling» og avgrensning til «materielle rettigheter»

Hvorfor: «Viktige» hensyn – dere velger tilnærming selv; men autonomi versus hensynet til vedkommende selv eller samfunnet (individuell og sosial paternalisme)

Hvordan: Pga omfattende oppgave (fem timer) er det gitt konkrete praktikumsoppgaver, ingen grunn til å leite etter skjulte hjemmelsgrunnlag.

Bruk liten tid/plass på enkle spørsmål!

Så over til den konkrete oppgaven

Har selv gitt oppgaveretterne en viss veiledning for å sikre en enhetlig tilnærming i rettingen

Sist vår – mange som ikke hatt fått igjen oppgaven. Hvordan dette nå?

Faktum skulle ikke være uklart i praktikum-delen?

Da går vi løs!!